

GÜNÜMÜZ TÜRKİYE’İNDE ORDUNUN ASKERALMA SİSTEMİNİN KORUNMASI MESELESİ VE MİLLÎ DEVLET (ULUS-DEVLET)¹ ANLAYIŞI İLE İLGİSİ

Dr. Celâl IŞIKLAR*

ÖZET

Zorunlu askerlik , XIX ve XX’nci yüzyıllarda yükselen modern ulus-devletin ayırt edici unsurlarından biri olmuştur. Ancak günümüzde yerini profesyonel askerliğe terk etmektedir. Türkiye’de de yönetici/komutanlar ile ordunun bir kısmı profesyoneldir.

Modernleşmesini ve bu bağlamda ulus-devlet sürecini tam olarak gerçekleştiremeyen Türkiye’de mevcut zorunlu askerlik sisteminin muhafazası gereklidir. Çünkü, savunma ihtiyacı değişmemiştir.Hâlâ ülke bütünlüğüne yönelik tehditler devam etmektedir. Askerlik toplumda eşitliği sağlayan bir yükümlülüktür. Ayrıca Türkler tarihte olduğu gibi bugün de ordu-millet özelliğini sürdürmektedir.

* Hakim Albay AYİM Birinci Daire Başkanı Türkiye Adalet Akademisi Gn. Krl. Üyesi

¹ *Millî/ulusal devlet ve Ulus-Devlet kavramları birbirinden farklı anlamlar taşıdığı halde çoğu kez karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılabilmektedir. Charles TİLLY’ye göre Ulus-devlet devlet sınırları ile homojen bir etnik topluluğunun sınırlarının aynı olmasıdır (Charles TİLLY, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, İmge Yayınevi, Ankara, 2001, s.169-170). Bu anlamda Almanya, Fransa İngiltere gibi pek az devlet ulus-devlettir. Bu yüzden pratikte devletlerin çok milletli olduğu, teorik olarak sâdece millî devletlerin bulunduğu ifade edilmekte ve millî devlet kavramının daha amaca uygun olduğu ileri sürülmektedir (Kadir KOÇDEMİR, **Millî Devlet ve Küreselleşme**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2004, s.41). Biz, Türkiye’de son zamanlarda daha sık kullanılan Ulus-devlet kavramının devletin kurgusallığına ve objektif yanına, yani maddi ve normatif yapısına vurgu yaptığını düşündüğümüzden, sübjektif (manevi ve olgusal) yönü de kapsayan millî/ulusal devlet kavramını benimsemekle beraber, bu çalışmamızda konuyu salt hukuki boyutuyla ele aldığımızdan her iki kavramı birbirinden ayırmıyoruz. (Benzer şekilde, bkz. Orhan TÜRKDOĞAN, **Türk Ulus-Devlet Kimliği**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2.B., 2006, s.12, 432).*

Bu konularda çalışma yapan GUIBERNAU, Ulus-devlet ile ulusalcılık ve ulus arasında farklılıklar bulunduğunu, ulusalcılık psikolojik bir olgu iken ulus-devletin kurumsal bir şey olduğunu, bu çerçevede ulus-devletin, “sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirerek, ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak, gelenekler ile köken mitlerini canlandırarak, (kimi zaman uydurarak), bileştirmeyi amaçlayan bir devletin oluşumuyla tanımlanan, modern bir olgudur.” şeklinde tanımlanabileceğini belirtmektedir. Montserrat GUIBERNAU, **Milliyetçilikler/ 20. Yüzyıldaki Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler**, Çev. N.Nur DOMANIÇ, Sarmal Yayınevi, 1997, İstanbul, s.56, 92-93)

Dr. Celal IŞIKLAR

Bu sebeplerle, post modern orduya ilişkin parametreler büyük oranda ortaya çıkmadıkça, mevcut sistemin bir süre daha korunması yerinde olacaktır.

ANAHTAR KELİMELER:

1. Zorunlu askerlik hizmeti, 2. Zorunlu askerlik / askere alma, 3. Profesyonel askerlik, 4. Ulus-devlet

THE PROBLEM TO THE SUSTAINABILITY OF MILITARY SERVICE SYSTEM IN TURKEY AND THE RELATION WITH THE NATION STATE

ABSTRACT

Compulsory (mandatory) military service has been one of the elements of the modern nation state in XIX th and XX th century. But, nowadays, it begun to left it's place to the professional armies. In Turkish army, leaders/commanders and some part of the army are professional.

Not fulfillments of modernism and not fulfillments of the progress of the nation state in Turkey require to sustain the present compulsory military service. Because, the requirements of national defense has not changed and the threats to the nation state are still existing. Compulsory (mandatory) military service is one of the obligations, which ensure equality between Turkish citizens. Even today, Turks lead the feature of army-nation tradition as in the history.

Because of that reasons, the present compulsory military service in Turkey should be sustained as long as the parameters leading to post modern army don't come into reality.

KEY WORDS:

1. Draft, compulsory (mandatory) military service, 2. Conscription, 3. All volunteer force / Professional military service, 4. Nation-state

I. GİRİŞ

Modern millî devlet modeli, Batı Avrupa'nın tarihî, siyasî ve sosyo-ekonomik gelişimiyle yakından ilgilidir. Gerek Batı Avrupa'daki öncüleri, gerekse Dünya'nın diğer kısımlarındaki takipçileri arasında birçok farklılıklar mevcuttur. Bununla beraber, hepsinin şu ortak özellikleri taşıdığı kabul edilmektedir: Merkezî ve anayasal bir devlet olmak, işlevsel bir parlamentosu bulunmak, millî bir topluma dayanmak ve laik bir siyaset yürütmek.²

XIX ve XX'nci yüzyıllar millî devletler çağı olmuştur. Bugün ise, dünyanın postmodernleşme sürecine girdiği ileri sürülmektedir. Günümüzde devlet bir taraftan bütünleşmeye giden oluşumlarla, bir taraftan da ayrışmaya ve parçalanmaya yol açan hareketlerle karşı karşıyadır. Aynı anda hem uluslararasılaşma, hem de yerelleşme söz konusudur. Bu paralelde modern devlet de değişimin muhatabı olmaktadır. Bu değişim ve etkileşim sâdece şekil değil fonksiyon bakımından da cereyan etmekte ve kendisini en çok uluslararası hukukun öznesi olmak şeklinde göstermektedir. Devletin egemenliğinin kullanımındaki bu dönüşüm millî devletin yukarıda belirtilen özelliklerini aşındırmaktadır. Modern devlet giderek daha fazla uluslararası insan hakları düzenine karşı sorumlu tutulmakta ve onun tarafından adeta yeniden meşrulaştırılmaktadır. Bu çerçevede bireyler devlete karşı üstünlük sağlar hale gelmektedir.³

Böyle bir süreçte modern ulus-devletin ayırt edici bir kurumunu oluşturan genel yükümlülüğe dayalı ordular da değişmektedir. Bu bağlamda da ulus-devletlerin yurttaş odaklı askerlik sistemlerinin terkiyle insan hakları ekseninde postmodern orduların teşkili gündemdedir. Yurttaşların askerlik yükümlülüğünden profesyonel askerliğe geçişi ifade eden bu dönüşümün Batıda belli bir ivme kazandığı görülmektedir. Bununla beraber günümüzde hâlâ ulus-devletler hakimdir. Bunların çoğu küreselleşmenin yıkıcı ve bölücü etkilerine maruzdur. Bu devletler kendini korumak ve savunmak için güçlü bir orduya muhtaçtır. Sosyo-ekonomik şartlar bu devletlerin mevcut askerlik sistemlerini sürdürmeye zorlamaktadır. Türkiye de aynı durumdadır.

Aşağıda açıklanacağı üzere, ordular postmodern askerlik esasına göre hızla evrilmekte ve bu çerçevede sâdece yönetici/komutan tabakası değil, yönetilen savaşı geniş kitle de, yani erbaş ve erler de giderek profesyonelleşmek-

² Ömer SAY, *Millî Devlet Kültürü*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1998, s.15

³ Mehmet YÜKSEL, *Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2001, s. 136 vd.

Dr. Celal IŞIKLAR

tedir. Dahası, bu kitlenin elemanları, artık asker şirketleri aracılığıyla uluslar arası insan gücü pazarından tedarik edilmektedir.

Türkiye’de de idare/komuta personeli (subay ve astsubay) profesyoneldir. Geniş kitle büyük ölçüde zorunlu askerlerden oluşmakla beraber, profesyonel erbaşların sayısı da hızla artmaktadır. İleri teknoloji kullanımı, savaşın değişen vasfı gibi sebeplerle ordunun profesyonelliğine sıcak bakılmakta, yükümlü askerlerin yerini zamanla ve imkanlar ölçüsünde uzman erbaş ve erlere terki arzu edilmektedir. Nihai hedefin ve tercihin, profesyonelleşme olarak tayini karşısında, mesele zemin ve zamanlama boyutunda önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada asker alma (genel askerlik yükümlülüğü) sisteminin ulus-devlet olgusuyla etkileşimi ve bağlantısı ele alınacak ve bu bağlamda Türkiye yönünden varlık sebeplerinin halen devam edip etmediği irdelenecektir. Yukarıda açıklanan kabul sebebiyle zorunlu askerlik ile profesyonel askerlik arasında bir karşılaştırma yoluna gidilmeyecektir.

Bu çerçevede zorunlu askerlik ile aralarındaki tarihî, siyasî ve sosyolojik ligiden dolayı önce ulus-devletin ortaya çıkış sürecine göz atmak lazımdır.

II. ULUS-DEVLETLERİN OLUŞUM SÜRECİ VE MODERN ORDULARIN TEŞKİLİ

Günümüzde en yaygın ve milletlerarası hukukun asıl aktörü olan modern ulus-devlet, 1648 yılında Westfalya Anlaşması’ndan sonraki üç yüz yıllık gelişmelerin ürünü bir olgudur. Modernleşme süreci sonunda artık devlet, hem millî birlik ve bütünlüğün tek temsilcisi, hem de sosyal sözleşmeden kaynaklanan iktidar tekeli hâlini almıştır. Modern devlet oluşturulurken millî egemenliğin sağladığı meşruluk zemininde, birey, millet ile ve birlikte siyasi iktidar sahibi devletle özdeşleşmiştir. Hukuk ve siyaset alanında bu suretle ulus-devletin normatif yapısı nesnel olarak çatılırken, subjektif yanı da ihmal edilmemiştir. Millî egemenliği savunan milliyetçilik de siyasi birim (devlet) ile toplumsal birimin (millet) çakışmasını sağlayan bir araç işlevi görmüştür.⁴ Modernleşme’nin birer çocuğu olarak millî kimlik oluşumu, esâsen ulus-devletleşme sürecinin bir aracıdır. Bu suretle imparatorluklar çağı sonrası,

⁴ Ernest GELLNER, **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev. Büşra ERSAN BEHAR–Günay Göksu ERDOĞAN, İstanbul, 1992, s. 19. “Bir düşünsel ve siyasi akım ulusçuluk, ulus-devlet kurgusunun oluşturulmasında en belirleyici etmendir.”, Ozan ERÖZDEN, **Ulus-Devlet**, Ankara, Dost Kitabevi, 1997, s.79. Karşılaştığımız İlyas DOĞAN, **Parçalayan Küreselleşme: Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme Çağında Uluslararası Sistem**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2006, s. 115 vd.; GUIBERNAU, s.107 vd., 93

Ordunun Askeralma Sisteminin Korunması

hem vatandaşlık bağlamında toplumsal homojenlik, hem de siyasi iktidarın merkezileşmesi sağlanmıştır.⁵ Hiç şüphesiz bu süreçte, hukukun laikleşmesi, toplumun sekülerleşmesi ve ekonominin bağımsız bir alan kazanması gibi gelişmelerin eşliği ve karşılıklı etkileşimi de söz konusudur. Modern ulus-devlet bütün bu oluşum sürecinde, yeni sosyo-ekonomik düzenin getirdiği rasyonalite kavramına müracaat etmiştir.

Yeni devlet, egemenlik alâmetleri ve araçlarıyla var olurken, sistem içinde zorunlu eğitim, millî hazine, zorunlu askerlik gibi kurumlara da yer vermiştir.⁶ Esâsen ulus-devletin ilk ve en önemli işlevi dikey ve yatay güvenliği sağlamak olmuştur.⁷ Hem güvenliği sağlama görevini yerine getirme ve hem de toplumu türdeşleştirmeye çalışan uluslaştırma çabasının, bu uğurda başvurduğu temel araçlardan biri de zorunlu askerlik olmuştur. Zorunlu askerlik suretiyle modern ordular okula paralel bir işlev görmüştür.⁸ Böylece, ulus-devlet anlayışı vatandaşlık ordusunu meydana getirmiştir. Zorunlu askerlik esasına dayanan bu yeni ordu, milletleşme sürecinin hem sonucu, hem de önemli birer aracı olmuşlardır.⁹ Daha açık bir ifâdeyle, her ne kadar demokrasinin meşru bir çocuğu olarak kabûlü sorunlu ise de, zorunlu askerlik sisteminin “meşru babası”, rejimi ne olursa olsun, kitleleri hem siyasal hem askerî düzlemde harekete geçiren modern millî devlet olmuştur.¹⁰

⁵ Halis ÇETİN, *Modernleşme ve Türkiye’de Modernleşme Krizleri*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003, s. 51 vd.; YÜKSEL, s. 56 vd.; ERÖZDEN, s.102-103; Rukiye AKKAYA, *Küreselleşme Olgusu Karşısında Ulus Sorunu*, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2004, s.35 vd.

⁶ YÜKSEL, s. 102

⁷ Güvenliği sağlama görevine karşılık yurttaş da devlete tereddütsüz itaat etmek zorundaydı, DOĞAN, *Parçalayan Küreselleşme*, s.117

⁸ ERÖZDEN, s.123-124; AKKAYA, s.83

⁹ Jan LUCASSEN- Erik Jan ZÜRCHER, “Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihî Çerçeve,” Der. Erik Jan ZÜRCHER, *Devletin Silahlanması: Ortadoğu’da ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*, Çev. M. Tanju AKAD, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları No:41, 2003, s.15; ALTINAY, “Militarizm”, *Zaman Gazetesi*, 8.3.2005. Bu çerçevede milliyetçiliğin de zorunlu askerliğe dayanan büyük orduların kurulmasında önemli bir rolü olduğu yönünde bkz. GUIBERNAU, s.224

¹⁰ Carl SCHMIT’in 1928’te Anayasa Öğreti’sinde yazdığı gibi, ‘genel seçme hakkı olmaksızın hakikî bir demokrasinin olması ne kadar mümkünse, zorunlu askerlik görevi olmaksızın da bir demokrasinin olması da o kadar mümkündür.’ aksiyomunun gerçekliği oldukça şüpheli ise de, zorunlu askerliğin modern ulus-devlet ile bağı açıktır. Bkz. Ulrich BRÖCLING, *Disiplin: Askeri itaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi*, Çev. Veyssel ATAMAN, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s.403, dp.109

Dr. Celal IŞIKLAR

Tarihsel olarak siyasî iktidarla birlikte ortaya çıkan ordu, modern devletin kuruluş sürecinde ve kurulduktan sonra da korunmasında en başat kurumdur. Ordu bir yandan siyasal iktidara toplumsal itaat sağlanması işlevi görürken, bir yandan da egemenliğin bekçisi görevini yürütür. Bu sebeple, her milli devlet kendisiyle beraber ilk olarak ordusunu kurar. Bu yönüyle kuruluş ve kuruluş orduları, ulus-devletin kendine özgü kimliğini benimsemek ve temsil etmek durumundadır. Modernizme ilk başvuran ve sürdüren kurumun ordu olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir. Ordu modernleşirken, aynı zamanda silahaltındaki halkı eğitmek suretiyle modernleştirmeye çalışır. Diğer taraftan, ordunun siyasî sistem içindeki rolü; toplumsal konumuyla yakından ilgilidir. Toplumun gelenekleri, kültürel değerleriyle, beklentilerine göre ordu sistem içinde başat bir rol sahibi olabilir.¹¹

III. GEÇMİŞTE, GÜNÜMÜZDE VE GELECEK DÖNEMDE ORDULAR

Günümüz Batı demokrasilerinde silahlı kuvvetler, 19'ncü yüzyılda zirveye ulaşan modern ordudan postmodern ordu yapısına doğru evrilmektedir. Ulus-devletle paralel gelişme gösteren modern ordunun ayırt edici vasfı, temelde halktan yükümlülük suretiyle sağlanan rütbesiz askerler kitlesi ile yönetici/lider konumundaki profesyonel rütbelilerin bir kombinasyonu olmasıdır. Modern ordu erkeğe özgü ve savaş merkezlidir. Postmodern orduda ise halka yaklaşma, işe almada erkek-kadın ayrımı yapılmama, gönüllülük esastır. Bu ordu görev itibarıyla çok amaçlı bir profesyonel kuvvet şeklinde gelişme göstermektedir. Modern ordunun aksine postmodern ordunun ulus-devlet ile bağı giderek gevşemekte, artık silahlı kuvvetler ulus üstü oluşumlar tarafından ve uluslararası alanda kullanılmaktadır.¹²

ABD ve diğer demokratik batı devletlerinde silahlı kuvvetlerin evrimi uzun ve karmaşık bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Toplumsal gelişmelere paralel olarak bu evreleri; *modern*, *geç modern* ve *postmodern* dönem şeklinde isimlendirebiliriz. *Modern dönem*, ilk belirtileri 1648 Vestfalya Antlaşmasıyla görülmekle beraber yurttan askerlerden oluşan kitle ordularının damgasını vurduğu 1793 Fransız devriminin ardından XIX'ncü asırda başlayıp II'nci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürmüştür. Halktan sağlanan kitle as-

¹¹ ÇETİN, s. 147-149.

¹² Charles C. MOSKOS / John Allen WILLIAMS / David R. SEGAL, "Armed Forces After The Cold War," Ed. Charles C. MOSKOS- John Allen WILLIAMS-David R. SEGAL, **The Postmodern Military: Armed Forces After The Cold War**, New York, Oxford University Press, 2000, s.1-2

kerliğinin yanında, giderek profesyonelliğin önem kazandığı *Geç Modern (Soğuk Savaş) Dönem* 1990'ların başına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonraki dönem *Postmodern Dönem* olarak adlandırılmaktadır.¹³

Modern, geç modern ve postmodern döneme göre bir ordunun hangi evrede bulunduğu, MOSKOS'un geliştirdiği tipoloji yardımıyla ortaya konulabilir. Bu tipolojide, bir ordunun yapısı çok sayıda değişkenin anılan dönemlerde aldığı hale göre belirlenmektedir. Örneğin, konumuz itibarıyla *kuvvet yapısı değişkeni*, modern dönemde kitlesel ordu (genel yükümlülük), geç modern dönemde büyük ordu ve nihayet postmodern dönemde profesyonel askerlik şeklinde ortaya çıkmaktadır. Hattâ son dönemde asker şirketlerince sağlanan paralı/kiralık ordu ve askerlerden yararlanma söz konusudur.¹⁴ Kezâ, *vicdanî red değişkeni*, ilkinde kısıtlı veya yasak olma, ikincisinde rutin izin verilme, son dönemde ise sosyal hizmetlere dahil edilme olarak gerçekleştirilmektedir.¹⁵

MOSKOS tipolojisine göre *tehdidin* düşman istilası ve *temel görevin* yurt savunması olarak belirlendiği bir siyasal toplumda, *silahlı kuvvetlerin yapısı* da kitlesel ordu/askere alma şeklinde gerçekleşir. Bu da, modern döneme tekabül eder. Özgül ağırlıklı bu üç parametre ve diğer değişkenler bir araya getirildiğinde, Türkiye'de toplumsal yapının ve ordunun modern dönem evre-

¹³ MOSKOS / WILLIAMS / SEGAL, s.1-2, 7

¹⁴ Savaşın özelleştirilmesi ve özel askerî/güvenlik şirketleri (The Private Military Firms/Companies = PMFs/PMCs) hakkında ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bu konunun uzmanı olan "The Corporate Warriors" adlı kitabın yazarı Peter W. SINGER, "Outsourcing the War," (Erişim) http://www.brookings.edu/articles/2004/0416defenseindustry_singer.aspx, 29.1.2008; "The Law Catches Up to Private Militaries, Embeds," http://www.brookings.edu/articles/2007/0104_defenseindustry_singer.aspx, 29.1.2008; "Warriors for Hire in Iraq", http://www.brookings.edu/articles/2004/0415_defenseindustry_singer.aspx, 29.1.2008; "War, Profits, and the Vacuum of Law - Privatized Military Firms and International Law", Columbia Journal of Transnational Law, C.42, S.2, Bahar 2004, s.521-550, (Erişim) http://www.brookings.edu/articles/2004/spring_defenseindustry_singer.aspx, 29.1.2008. Türkçe kaynak olarak bkz. Filiz ÇULHA ZAPCI, "Yeni Savaş Doktrini ve Silah Endüstrisi", (Erişim) <http://tarihvebilgi.blogspot.com/2007/08/yeni-sava-doktrini-ve-silah-endstrisi.html>, (3.8.2007), 15.9.2007 ve "Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askerî Şirketler", (Erişim) <http://www.teori.org/Makaleler> (31.10.2004), 15.9.2007. Askerî hareketin özelleştirilmesi olgusu çerçevesinde bu şirketlerin silahlı çatışmalardaki rol ve faaliyetleri ile "savaş müteahhitliğinin" işlevi hakkında, Haldun YALÇINKAYA, Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı, Ankara, İmge Kitabevi, 2008, s. 341-342 vd.

¹⁵ MOSKOS tipolojisinin parametreleri; algılanan tehdit, kuvvet yapısı, temel görev tanımı, etkin profesyonel görev, toplumun orduya yaklaşımı, medya ilişkileri, sivil çalışanların durumu, kadınların rolü, asker eşlerinin katılım, eşcinsellerin kabulü ve vicdanî retçiliktir. Bkz. Charles C. MOSKOS, "Toward a Postmodern Military: The United States as a Paradigma", Ed. Charles C. MOSKOS- John Allen WILLIAMS-David R. SEGAL, **The Postmodern Military: Armed Forces After The Cold War**, New York, Oxford University Press, 2000, s. 15

Dr. Celal IŞIKLAR

sinde bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Şüphesiz postmodern döneme özgü ulus içi etnik şiddet ve terör tehdidi, barış koruma ve insani yardım temel görevi de devrededir ve profesyonel askerler giderek artmaktadır. Ancak bu parametreler henüz tek başına mevcut yapıyı değiştirecek nitelik ve nicelikte değildir.

Ulus-devletin başarısı düşmana karşı yurt savunmasını sağlamasıdır. XIX ve XX'nci asırlarda bir devletin idaresindeki en önemli faktörlerden biri, halktan yasal yükümlülüğe dayanarak askeralma yoluyla büyük orduların teşkil edebilmesidir. Modern dönem evresindeki Türkiye'nin silahlı kuvvetlerinin profesyonel yönetici personele ilaveten büyük ölçüde zorunlu askerlik usulüyle temin edilen insan gücüne dayanması olağandır.

IV. ULUS-DEVLET OLARAK MODERN TÜRKİYE'NİN İNŞASINDA ORDUNUN ROLÜ VE İŞLEVİ

Tarihi ve sosyal kökenlerini açıklarken değindiğimiz gibi, mevcut ordu ve askerlik sistemi, ulus-devlet modelinin gelişimi ile yakından ilgili bir kurumdur. Bu itibarla zorunlu askerlikten profesyonel veya başka tür bir askerlik sistemine geçilmesi konusunu salt hukuk ve/veya ekonomi düzleminde ele almaya imkan yoktur. Bu sebeple işe modernleşme sürecinde ulus-devlet olgusunun ortaya çıkışına ilişkin yukarıda aktardığımız bilgileri Türkiye örneği üzerinde somutlaştırarak başlamak yararlı olacaktır.

Özetle anlatmak gerekirse, başlangıçta ordunun düzeltilmesine yönelik askeri reformları Tanzimat'tan sonra Batı'nın bürokrasi yapısının eğitim kurumlarının iktibasını izlemiş, merkezde kurulan güçlü bürokrasi de toplumun dönüşümü yolunda adımlar atmaya başlamıştır. Siyasî ve sosyal gelişmeler sonucu Osmanlı Devleti'nin dağılıp ulus-devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, Türk modernleşme süreci yeni ve radikal bir kavşağa girmiştir. Atatürk devrimleri yoluyla, yoğun ve hummalı bir ulus-devlet inşasına başlanmıştır. Modernleşme süreci Cumhuriyet'le birlikte sadece ivme kazanmamış, her alanda çok yönlü ve geniş kapsamlı bir modernleşme projesi olarak uygulanmaya başlanmıştır. Bir yandan millet olmanın şart ve gerekleri yerine getirilirken, siyasal ve sosyal bütünleşme yolunda önemli adımlar atılmak suretiyle modern devletin egemenliği sağlanmıştır. Türk modernleşme sürecinin Cumhuriyet sonrasındaki, Atatürkçülüğe dayanan radikal aşamasında, ulus-devletle çerçevelenen Cumhuriyet rejiminin temel kurum ve kuralları belirlemiş ve belirlenmiştir. Bu suretle modernizm ile Cumhuriyet özdeşleşmesi sağlanmak yoluna gidilmiştir. Türk modernleşmesi, Cumhuriyetle birlikte başlı başına bir

devletleşme ve milletleşme sürecine dönüşmüştür.¹⁶ Bir görüşe göre, “ulus-devlet Kemalist sistemde Kurucusunun da önerdiği üzere, dil-kültür ve duyu birligi dir.” Ulus-devlet inşası Kemalist sistemin temel misyonu olmuştur.¹⁷

Bütün bu gelişmeler boyunca, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması sonucu İstiklal Savaşı’nın kazanılarak yeni bir devletin ve Cumhuriyet rejiminin kuruluşu aşamasında Türk ordusu başat rol oynamıştır. Ordu, sadece kurtuluşun değil, kuruluşun da mimarı olarak rejimin koruyucusu olarak görevini sürdürmüştür.¹⁸ Türk ordusunun kurucu/koruyucu olarak belirgin vasfı vatandaşların eşitliği temelinde, milletin her bireyinin bir hakkı ve yükümlülüğü şeklinde tecelli eden zorunlu askerlik sistemine ve süreklilik esâsına dayanmasıdır.

Günümüzde, ulus-devlete ait egemenliğin AB gibi uluslarüstü oluşumlara devri söz konusudur. Bir yandan da, demokratikleşme sürecinde yönetimin merkeziliği ilkesinin terki ve yerel yönetimlerin yerinden yönetimi ağırlık kazanmaktadır. Bu bağlamda, alt kimliklerin tanınması ve etnik, dini, kültürel gruplara kolektif hakların verilmesi gerekliliği gündeme gelmektedir. Bu şekilde, uluslarüstü örgütlere bağlılık ulus-devletin bağımsızlığını, yerelleşme ise ülkenin bütünlüğünü tehlike altına sokmaktadır.¹⁹

Bununla birlikte küreselleşme karşısında ulus-devletin zaafa düşse de, değişime uğramasına ve nispeten aşınmasına rağmen ortadan kalkmayacağı söylenebilir.²⁰ Klasik egemenlik anlayışı değişmekte ise de, dönüşüm kaynağına değil, kullanmaya ilişkin olacaktır.²¹ Diğer taraftan, henüz ulus-devlet olma sürecini tamamlamamış ve gelişmekte olan çevre ülkelerde, bu modelin önünde gerçekleştirmesi gereken büyük işlevler bulunmaktadır. Bu görevini yerine getirmeden kalkması kabul edilemeyeceği gibi, aksi durum büyük yıkıma yol açacaktır.²²

¹⁶ Modernleşme sürecine ilişkin gelişme ve değerlendirmeler için bkz. ÇETİN, s. 193 vd.

¹⁷ Modern millî devletin objektif unsuru (ulus-devlet) ile subjektif unsurunu (milliyetçilik) mecz eden bu görüş için bkz. TÜRKDOĞAN, s.12, 432

¹⁸ Mevlüt BOZDEMİR, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, Ankara, AÜSBF Yayınları, No:489, 1982, s. 163; Serdar ŞEN, *Silahlı Kuvvetler ve Modernizm*, İstanbul, 2.B, Nokta Kitap, 2005, s. 78, 110, 120.

¹⁹ Bu gelişmelerle ilgili eleştirel bir değerlendirme için bkz. TÜRKDOĞAN, s.445 vd., özellikle s.466 ve 478 vd.

²⁰ ERÖZDEN, s.131; DOĞAN, *Parçalayan Küreselleşme*, s.163

²¹ AKKAYA, s.111; Mustafa KOÇAK, *Devlet ve Egemenlik: Batı’da ve Türkiye’de Egemenlik Anlayışının Değişimi*, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2006, s.287

²² Gülten KAZGAN, *Küreselleşme ve Ulus Devlet*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.253

V. TÜRK ORDUSUNUN İNSAN GÜCÜ TEMİN USÛLÜNE (MEVCUT GENEL ASKERLİK YÜKÜMLÜLÜĞÜ SİSTEMİNE) YÖNELİK ELEŞTİRİ VE TARTIŞMALAR

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Türkiye’de ordunun insan gücü temini konusunda aşağıda değinilecek olanlar dışında bilimsel ve akademik çalışmaya rastlanmamaktadır. Sorun daha çok köşe yazılarında ele alınmaktadır.

Askerlik konusunda uzman olsun olmasın birçok yazar millî ordu ve askerlik usûlünün terk edilerek tamamen profesyonel orduya geçilmesi gerektiğini savunmaktadır. Böylece daha az sayıda ve düşük maliyetli, fakat daha teknik, dinamik, kaliteli ve yüksek seviyede hizmet veren bir orduya kavuşulabilecektir.²³ Batı’da genel askerlik yükümlülüğü sisteminden profesyonel orduya geçildiğini ve Türkiye’nin de aynı yolu izlemesi gerektiğini kabul eden bu görüş sahiplerinden birine göre, dünyada klasik muharip asker tipinden diplomat ve araştırmacı tipine doğru gelişmeler olduğunu, klasik ordu kavramının barış ve huzuru sağlamaya yönelik güvenlik ordusu (polis) kavramına doğru gelişme gösterdiğini belirtmektedir. Bunun sonucunda, artık bu post-modern dönemde ordular hem küçülecek, hem de profesyonelleşecektir.²⁴

Türkiye’de profesyonel ordu ve vicdanî ret tartışmaları, beraberinde zorunlu askerlik kurumuna yönelik eleştirileri de içermektedir. Anti-militarist bir görüş, zorunlu askerliğin militarizmin bir aracı ve bileşeni olduğunu ileri sürmektedir. Bu iddia sahiplerine göre, Türkiye’de toplumsal meşruluğunun güçlü bir şekilde inşa edilmiş olması, vicdanî ret hareketinin geniş bir toplumsal tabana yayılmasını engellediği gibi; ordu-millet tesiriyle kültürelleştirilmiş askerlik kurgusu, zorunlu askerliğin tartışılmasını güçleştirmektedir. Profesyonel orduya geçilirse, “hem anti-militarist, vicdanî retçi ve pasifistler takipten kurtulacak, hem de savaşmak isteyenin gördüğü hizmetin karşılığını alması sağlanacaktır.”²⁵

Uzun süreli ve genel askerlik yükümlülüğü usûlü yerine, bedelli askerlik uygulamasının yaygınlaştırılmasını savunan yazarlar ise, şimdiki askerlik sisteminin devlete yük olduğu gibi eskiye oranla orduya ihtiyacın azaldığını,

²³ Bu köşe yazıları için bkz. Gülay GÖKTÜRK, “Profesyonel Ordu,” **Bugün Gazetesi**, 14.12.2005; Murat BELGE, “Vicdanî Ret Konusu”, **Radikal Gazetesi**, 7.5.2006; “Değişen ve Değişmeyenler”, **Radikal Gazetesi**, 9.5.2006

²⁴ Murat BELGE, “Vicdanî Ret Konusu”, **Radikal Gazetesi**, 7.5.2006; “Değişen ve Değişmeyenler”, **Radikal Gazetesi**, 9.5.2006.

²⁵ Gülay GÖKTÜRK, “Profesyonel Ordu,” **Bugün Gazetesi**, 14.12.2005.

Ordunun Askeralma Sisteminin Korunması

uzun süreli askerliğin kişilerin meslek, iş ve özel yaşamından koparıldığını, bu sebeplerle alternatif kamu hizmetleri getirilerek askerlik süresinin kısaltılması gerektiğini ifade etmektedir.²⁶ Bu görüşteki bir yazar, bedelli askerliğin eşitsizlik getirmekle birlikte diğer alanlara kıyasen buna göz yumulabileceğini, esâsen alınacak bedelin de topluma katkısı ve yararlılığı dikkate alınarak kişilere göre farklı uygulanması gerektiğini, ayrıca elde edilecek gelirin bütçe açıklarını kapatmakta kullanılacağına, silahlı kuvvetlerde en azından asgari ücret seviyesinde bir maaş bağlanması için kullanılması halinde toplumsal uzlaşa sağlanabileceğini ileri sürmektedir.²⁷

Zorunlu askerliği eleştiren kesimler de dahil bugüne kadar, zorunlu askerliğe alternatif bir askerlik sistemine ilişkin tatminkâr bir öneri ve çalışmaya rastlanmamıştır. Bu konuda kapsamlı olmasa da, ciddi ve dikkate alınabilecek bir önerinin esaslarını aktarmakta yarar vardır. Eski bir kurmay subay ve akademisyen olan TARAKÇI, öncelikle Askerlik Kanunu'nda bir değişiklik, askerlik hizmetinin isteğe bağlı maddi yükümlülük şeklinde de yerine getirilebileceğine ilişkin bir hüküm konulabileceğini, buna göre de temel askerlik eğitimi bitiren fiilen veya maddi yükümlü olarak hizmete devam edebilecektir. Bu sistemde de, her Türk genci zamanı geldiğinde 3 ay temel askerlik eğitime alınacaktır. Bundan sonra istekli olarak maddi yüküm altına girenler, belli bir süreye bedel ödemek suretiyle sistemden çıkacaklardır. Fiilî hizmete devam etmek isteyenler (ki bunların sayısının toplam mevcudun 1/4'ü olacağı tahmin edilmektedir), normal askerlik usûlüne göre askerlik yapacaklardır.

Ancak, asker ihtiyacını karşılamak üzere maddi yüküm ödeyenlerden sağlanan maliyetle iki tip sözleşmeli personel alınacaktır. Birinci grup, nispeten nitelik istemeyen, güce dayalı görevlerde kullanılacak, sözleşmeleri kısa süreli ve daha gençlerden olacaktır. İkinci grup daha uzun süreli sözleşmeli olacak, bunlar da teknik ve idari işlerde çalıştırılacaktır.²⁸

Bir sivil akademisyen olan AKIN tarafından yedek subaylık tecrübesinden de istifade ile hazırlanan "Profesyonel Ordu ve Türk Silahlı Kuvvetleri" adlı bu kitabın Türkiye'de profesyonel askerlik hakkında yapılmış en kapsamlı bilimsel çalışma olduğunu söyleyebiliriz. Eserde özellikle ABD ordusu çerçevesinde profesyonel askerliğin maliyeti ile geçiş sürecine ilişkin bilgiler

²⁶ Hacı Ali ÖZHAN, "Askerlik", *Vakit Gazetesi*, 30.11.2002.

²⁷ Oktan ERDİKMEN, "Bedelli Askerlik", *Hürriyet Gazetesi*, 27 Aralık 2004

²⁸ Mustafa TARAKÇI, "Askerlik Düzeninde Yeni Düzenleme", *Cumhuriyet Gazetesi*, 22.2.2006

Dr. Celal IŞIKLAR

verildikten sonra zorunlu askerliğe göre fayda ve mahzurları üzerinde durulmaktadır. İlâveten, Türkiye’de mevcut askerlik sistemine yönelik eleştirilerde bulunmakta, sonuç olarak da her iki sistem arasında bir karşılaştırma yapılarak profesyonel orduya geçilmesinin gerektiği savunulmaktadır. Profesyonel askerliğin sonuçta savunma hizmetine kapitalist bir yaklaşım olduğunu belirten yazara göre, bu suretle daha az fakat öz ve kaliteli personeli, yüksek savunma hizmeti veren, maliyeti düşük, işsizliğe katkıda bulunan, kişi özgürlükleri ile kamu yararı arasında denge sağlayan, tekniği yüksek ve donanımlı, dinamik bir orduya sahip olmak mümkün olacaktır.²⁹

Türkiye’de uygulanan genel askerlik yükümlülüğü sisteminin maliyetinin, muhtemel bir profesyonel orduya göre daha yüksek olduğu iddia edilmekle birlikte bu konudaki kayda değer tek ciddi çalışma ABD’nde Naval Postgraduate School’da yapılan bir tezdır. Türkiye’de profesyonel ordunun fizibilitesini ele alan bu çalışmada, zorunlu askerlik sisteminin maliyeti matematiksel verilere dayanılarak hesaplandıktan sonra başta isteklilerden meydana gelen profesyonel ordu olmak üzere diğer askeralma usûlleri ile mukayesesi yapılmıştır. Öz olarak, zorunlu askerlik sisteminin Türkiye’nin savunma ihtiyacı için en iyi sistem olmadığı, zorunlu askerlik sisteminde insan gücü kaynağının savunma sektörüne verimli bir şekilde tahsis edilmediği, nüfus artışının etkisini azaltmak için uygulanan bedelli askerlik usûlü geçici bir çözüm olduğundan devletin mevcut genel askeralma sistemine bir alternatif aramak zorunda kalacağı; buna karşılık, Tam profesyonel askerliğin (All-volunteer armed force) ilave bir maliyet olmaksızın verimli savunma sağlayacağı gibi personel kalitesini ve askerî hazırlığı artırabileceği sonucuna varılmıştır.³⁰

VI. TÜRKİYE BAKIMINDAN MEVCUT ASKERALMA SİSTEMİNİN YAKIN VADEDE İLGASININ MÜMKÜN OLUP OLMADIĞI

Profesyonel ordu lehine, dolayısıyla genel askerlik yükümlülüğüne karşı olan görüşler yukarıda açıklanmıştı. Bunun aksine olarak mevcut askeralma sisteminin devamı lehinde ileri sürülebilecek birçok sebep vardır. Bunları konumuz açısından genel ve ulus-devlet modeline ilişkin sebepler olmak üzere iki başlıkta inceleyebiliriz.

²⁹ Anılan yayının künyesi Mustafa Şeref AKIN, **Profesyonel Ordu ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Kitap Dostu Yayınları, İstanbul, 2008

³⁰ Erdoğan KURT, “**Feasibility of All-volunteer Armed Force In Turkey**”, Naval Postgraduate School, Monterey-California/USA, June 2001 (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), s.v, 30-31

A. GENEL OLARAK

Türkiye’de bugün için zorunlu askerlik sistemi, total maliyetinin düşük olması sebebiyle tercih edilebilir. Küresel gelişmelere, bölgesel ve çevresel şartlar da eklendiğinde Türkiye’nin güçlü bir orduya ve bunun temeli olan faal ve dinamik bir asker alma sistemine sahip olmasının gerektiği ortadadır. Bugünkü hal ve şartlarda, ordunun insan kaynağının yükümlülere sağlanması en gerçekçi yoldur. Bir kere Türkiye henüz profesyonel askerlerden oluşan bir ordunun maliyetini karşılayabilecek durumda değildir. Bizzat Genelkurmay Başkanı tarafından yapılan bir açıklamaya göre, Türk Silahlı Kuvvetlerinin tamamen profesyonel bir yapıya geçmesi halinde sadece personel maaşları ve sosyal yardım giderlerinin, bugünkü Milli Savunma Bakanlığı bütçesinin 3 katına ulaşacağı tahmin edilmektedir. Örneğin, 2005 yılında 11 milyar YTL olan maaş ve özlük hakları tutarı da 33 milyar YTL’ye yükselecektir.³¹

Buna karşılık, yukarıda değinilen ve zorunlu askerlik sisteminin maliyetinin yüksek olduğunu iddia eden çalışmada da gösterildiği üzere, ordunun asker sayısı azaltılmadığı müddetçe çok az ödeme yapmayı gerektirdiğinden zorunlu askerlik sistemi profesyonelliğe göre daha düşük bir maliyete sahiptir.³²

B. ULUS-DEVLET İLE İLGİLİ ESASLAR YÖNÜNDEN

Konuya ulus-devlet anlayışına hakim esaslar bakımından bakıldığında, Türk toplumunun sosyo-kültürel yapısı, postmodern (tümü profesyonel askerlerden oluşan) orduya geçiş için gerekli parametrelerin çoğunun henüz tam olarak gerçekleşmemesi, mevcut modern ordunun işlevinin sürmesi, Türkiye’nin jeo-stratejik önemi ve Devlete yönelik iç ve dış tehditler gibi etkenlere dayanarak zorunlu askerlik usûlünün henüz kaldırılmaması, bir süre daha sürdürülmemesinin gerektiği söylenebilir.

³¹ Zamanın Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar BÜYÜKANIT, 2 Ekim 2006 tarihinde Harp Akademileri Komutanlığının 2006-2007 eğitim ve öğretim yılı açılış töreninde yaptığı konuşmada, ‘zorunlu askerlik yerine profesyonel ordunun kurulmasını teklif edenlerin bunun Milli Savunma Bakanlığının bütçesine getireceği yük hakkında bilgi sahibi olmadığını açıkça anlaşıldığına, Türk Silahlı Kuvvetlerinin tamamen profesyonel bir yapıya geçmesi halinde sadece personel maaşları ve sosyal yardım giderlerinin bugünkü Milli Savunma Bakanlığı bütçesinin 3 katı olacağına, 2005 yılında 11 milyar YTL olan maaş ve özlük hakları tutarının 33 milyar YTL’ye çıkacağına, buna silah alımlarının dahil olmadığına’ işaretle, ‘bu yöndeki eleştirileri bilimsel kabul etmek mümkün değildir’ demiştir.

³² KURT, s.50 . Benzer şekilde, ekonomik açıdan bir Türk askerinin devlete olan malî yükünün diğer devletlere oranla çok düşük olduğu ifade edilmektedir, İhsan GÜRKAN, “Türkiye’de Askerlik Kurumu ve Askerler,” *İÜİFD*, 1992/93, s.325

Başta da açıkladığımız üzere, MOSKOS'un toplumdaki sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel hal ve şartları dikkate alarak geliştirdiği parametreler itibariyle, Türk Silahlı Kuvvetleri dönemselsel olarak "modern ordu" yapısını sürdürmektedir. "Postmodern ordu" dönemine ait bazı parametrelerin tezahürü henüz bu durumu ortadan kaldıracak çap ve ağırlıkta değildir.

Öte yandan, Batı toplumlarının sosyo-kültürel yapıları dikkate alınmaksızın yapılan mukayeselerle, Türkiye'de modernleştirici rol oynayan ordunun halkı militarize ettiği ve ulus-devlet sisteminin gelişimiyle yaygınlaşmış zorunlu askerliğin toplumsal ilişkilerde militarizme ve/veya otoriterleşmeye yol açtığı ileri sürülmektedir.³³ Bu tezin liberal kültüre sahip Batı toplumları bakımından doğruluğu kabul edilse bile Türkiye pratiği ile tamamen bağdaşmadığı ve toplumun geleneksel yapısı dikkate alınmayarak abartıldığı kanaatindeyiz. Tarihin ilk dönemlerinden beri, belki de sürekli yer değiştirmesinden dolayı, Türkler gerek kendi idareleri içinde, gerekse başka devletlerin yönetimi altında, askerî toplum olarak boy göstermişlerdir. Tarih boyunca gerek kurdukları bağımsız devletlerde, gerekse Abbasi'lerde olduğu gibi başka bir devletin hizmetinde buldukları zamanlarda Türk toplulukları askerîlik özelliğiyle öne çıkmış ve sosyal bir rol oynamışlardır. Diğer imparatorluklarda daimî bir ordu yokken, Osmanlı İmparatorluğu hem yeniçerilerden oluşan daimî bir orduya, hem de tımarlı sipahilerden meydana gelen bir tür modern öncesi zorunlu askerlik sistemine sahip olmuştur.³⁴ Daha öz ve açık bir ifadeyle, Türkler tarihin her devrinde ve her coğrafyada savaşçı bir kavim olmaktan da öte ordu-millet (asker-millet) olarak bilinmişlerdir.³⁵ Bazı yazarlar aynı olguyu "askerîlik"

³³ ALTINAY, "Militarizm", 5.11.2005; ŞEN, s. 91 vd.

³⁴ MURPHEY, Osmanlı Devleti'nin en büyük asker kaynağı olarak gösterdiği tımarı, zorunlu askerlik hizmeti karşılığında toprak geliri tahsisi olarak açıklamaktadır. Bkz. Rhoads MURPHEY, **Osmanlı'da Ordu ve Savaş: 1500-1700**, Çev. M. Tanju AKAD, İstanbul, Homer Kitabevi, 2007, s.5960

³⁵ Halil İNALCIK, "Osmanlı Devrinde Türk Ordusu," **Türk Kültürü dergisi**, S. 118, Y. X, Ağustos 1972, s. 1058; İbrahim KAFESOĞLU, **Türk Millî Kültürü**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 23.B, 2003, s.283; İsmail KAYABALI-Cemender ARSLANOĞLU, **Doruk Dergisi**, Ordu Özel Sayısı, S.1, Y.1, Ağustos 1976, Ankara, 1976, s.54, 85, 197; Suat İLHAN, **Türk Askerî Kültürünün Tarihi Gelişmesi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1999, s.49; "Askerlik," **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını No:46, 1990, s.323 vd.; İlhami DURMUŞ, "Eski Türklerde Askerî Kültür," **TSK Dergisi**, S.385, Temmuz 2005, s.13; Aydın TANERİ, **Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri: Kuruluş Devri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, s.22.; BOZDEMİR, s.14; Anıl ÇEÇEN, **Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti**, Ankara, Fark yayınları, 2007, s.342; Erol GÖKA, **Türk Grup Davranışı**, Ankara, Aşina Kitaplar, 3.B, 2006, s.196; Nurcan ASLAN-Fatma İLHAN, "Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Askerlik Hizmeti ve Askere Alımlar (XIX Yüzyıldan İtibaren)", **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, Y.6, S.11, Şubat 2008, s.181, 198. Ayrıca bkz. dp. 46'daki kaynaklar. Nitekim bu görüşteki KIRCA'ya göre; "Türk

(ordusallık: military, militaritè) olarak tanımlamıştır.³⁶ Gözden kaçırılmaması gereken nokta, doğal askerîlik/militaritè ile halkı militarize etmenin, yani militarizmin aynı şey olmadığıdır.³⁷

Gerçi Tanzimat'ın ilanından sonra yürürlüğe giren modern zorunlu askerlik sisteminin uygulama aşamasında ve fakat bu süreçten bağımsız olarak salt ordunun modernizasyonu çerçevesinde Prusya tipi askerî eğitim ve disiplin anlayışının giderek önem kazandığı ve Prusya'dan esinlenen "silahlı millet" fikrinin milliyetçilik akımına paralel bir şekilde yöneticiler arasında belli bir yer edindiği bir vakıadır.³⁸ Kezâ, ulus-devletin inşası sürecinde toplumun askerleştirildiğine dair bazı izlenimler edinilmiş olabilir. Bu olguların militarizm olarak adlandırılması ihtimal dairesinde ise de, bu siyasal süreçten bağımsız ve sosyolojik olarak Türk toplumunun yapısı ve zihniyet dünyası

*toplumunun gözünde ise, vatan savunması kutsal bir kavramdır. Toplumumuzda askerlikten kaçmanın büyük bir şerefsizlik sayılması bundandır. Türk halkı, oğlunu askere göndermeyi bir bayram havası içinde kutlamayı adet edinmiştir. Büyük şairimiz Yahya Kemal Beyatlı'nın dediği gibi, Türk Milleti bir ordu / millettir. Türk Milleti, bugünkü vatanını tarih boyunca savaşılarak elde etmiş ve korumuştur. Toplumumuz, düşmanı öldürmekten kaçınmayı askerlik hizmetinden muaf tutulmak için sebep sayan anlayışı küçümser. Zira, bu duyguyu onun vicdanına yerleştiren unsur kendi oluşumunun görkemli tarihidir. Benimsense bile Türk toplumunun gözünde vicdan itirazı şerefli ve geçerli bir davranış olarak görülmeyecektir." Bkz. Coşkun KIRCA, "Vicdan itirazı", **Akşam Gazetesi**, 26.5.2004*

³⁶ Bu görüşe göre, "**askerîlik**, güçlü bir ordu örgütlenişini içermekle birlikte salt bu kurum içindeki toplumsal biçimlenmeyi değil, fakat aynı zamanda bu kurumsallaşmış askerliği güçlü bir askerliği, yani orduyu aşarak toplumun çeşitli katlarına taşan, yayılan, benimsenen, özümşenen ve böylece genel bir toplum olgusu olarak karşımıza çıkan bir gerçekliktir. Böylece askerlik deyimini askerliği de içine alan fakat ondan öte bir kapsam taşıyan bir anlamda kullanıyoruz. Askerlik ve ordu belirli bir kurum çevresinde kavramlaşırken askerlik bu özgün kavram dışındaki ordu-benzeri (para-militaire) yaşayış ve örgütleniş biçimlerini de içine alır.", olarak kullanılmışlardır. Bu dahi, askerliğin sosyal yapı ve kültüre hakim olduğunu göstermeye yeterlidir. BOZDEMİR, s.3-4 ORTAYLI da bu fikre yakındır: "*Türkiye'nin millî tarihinde ordunun çok önemli bir yeri vardır; yani militer hatta militarist yapı Türk toplumunun, Türk tarihinin içindedir; iskeleti teşkil eder.*", İlber ORTAYLI, **Avrupa ve Biz**, Turhan Kitabevi, Ankara 2007, s.198

³⁷ Alman hukukçu Güstav RADBRUCH'un veciz ifadesiyle: "*Her militer olan militarist değildir. Militarizm ancak kendi alanında olmadığında, kötülük getirdiği ölçüde militaristçe bir şeydir. Sadece, militerce olanın kötüye kullanılmasıdır.*", Güstave RADBRUCH, **Hukukta Bilgelik Dolu Özlü Sözler**, 2.B, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2008, s.119-120

³⁸ Bu hususta 188-1895 ile 1915 yıllarında iki kez Osmanlı Devleti emrinde görev yapan GOLTZ (Golç) Paşanın yazdığı ve 1884'te Millet-i Müselleha adıyla Osmanlıcaya çevrilen "Asker Millet" adlı eserinin ve bizzat kendisinin, yetiştirdiği subaylar ile dolaylı olarak İttihat ve Terakki teşkilatı üzerindeki etkileri için bkz. Orhan KOLOĞLU, "Osmanlı Devleti'nde 'Asker Millet' Anlayışının Oluşması", **Tarih ve Toplum Dergisi**, 32/192, Aralık 1999, s.24-47; Fuat DÜNDAR, **Modern Türkiye'nin Şifresi – İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s.65 vd.

Dr. Celal IŞIKLAR

bakımından savaşçı olduğu bir gerçektir.³⁹ Bu bağlamda askerlik kutsal bir görev ve gözde bir meslek olarak kabul görmektedir.⁴⁰ Dolayısıyla gerek zorunlu askerlik uygulamasının sonuçlarının, gerekse militarizm olarak görülen olguların Türk toplumunun özellikleri, ülke şartları ve ordunun kurumsal yapısı dikkate alınarak değerlendirilmesi zarureti vardır.⁴¹

Türkiye’de askerlik hem anayasal eşitlik ilkesinin, hem de adâlet idesinin bir aracı durumundadır. Askerlik eşitlik ilkesinin en genel, sürekli ve somut uygulaması olarak kendini göstermektedir. Askerliğin zorunlu olmaktan çıkarılması, toplumsal ahengi ve eşitlik duygularını zedeleyecektir. Askerlik yükümlülüğünün yerine profesyonel askerlik sistemini ikame etmek mümkün olsa bile, askerliğin yüksek bir değer olarak algılandığı ülkemizde meseleyi salt ekonomi boyutuyla ele almak toplumsal dokunun bozulmasına yol açabilir.

Tarihte olduğu gibi bugün de Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülkede en iyi işleyen, hazır ve nazır, donanımlı ve örgütlü bir güç olduğu; bu yönüyle de toplumun en güvendiği kurum olduğu bilinen bir husustur.⁴² Bunda Türkiye’de ordunun zorunlu askerlik uygulaması yoluyla savunma hizmetinin yanı sıra yasaların kendisine yüklediği iç güvenlik, doğal afet ve sosyal felaketler yardım gibi görevlerini yerine getirmesi kadar, yükümlülere bazı meslek ve sanatları öğretmesi, eğitmesi, bölgesinde bir takım sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunması ve acil durumlarda halka ulaşım ve iletişim kolaylıkları sağlaması faaliyetleri mühim bir işleve sahiptir.⁴³ Zorunlu askerliğin kaldırılması kısmen de olsa belirtilen alanlarda kısa vadede doldurulamayacak boşlukların doğmasına yol açacaktır.

³⁹ Mahmut TEZCAN, **Türk Kişiliği ve Kültür-Kişilik İlişkileri**, Ankara , Kültür Bakanlığı, 1997, s.229; GÜRKAN, s.323; GÖKA, s.190-195

⁴⁰ TEZCAN, s. 220 vd.; GÜRKAN, 323-324

⁴¹ Nitekim, KEAGEN, *Savaş Sanatı Tarihi* adlı kitabında Hunlar ve Türkler gibi atlı kavimler için militarizm kavramının kullanılamayacağını ileri sürerken Türklerin İstanbul’un fethinden sonra bile bozkır hayatının alışkanlıklarını sürdürdüğüne de işaret etmektedir, KEAGEN, s.290-291

⁴² Osman Metin ÖZTÜRK, **Anayasal Düzeyde Savunma ve Güvenlik Yapılanması**, Ankara, Vadi Yayınları, 1997, s.23-24, 40-41; ASLAN-İLHAN, s.198. Yapılan araştırmalara göre, bu oran yüzde 76 ilâ 91 arasında değişse de, ordu her zaman en güvenilen kurum olma özelliğini korumaktadır. Bkz. Taha AKYOL, “Orduya Güvenmek”, **Milliyet Gazetesi**, 4.10.2006, s.17

⁴³ ÖZTÜRK, s.41-42

Ordunun Askeralma Sisteminin Korunması

Dünyanın birçok ülkesi için güvenlik tehdidi ve buna yönelik savunma ihtiyacı değişim göstermiştir. Özellikle gelişmiş batı devletlerinde artık klasik bir savaş ve savunma anlayışından dünya barışının ve düzeninin korunması düşüncesine geçilmiş, insan haklarına yönelik saldırılar ve terör öncelikli tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Aynı gerçek kısmen Türkiye için de geçerli ise de, dış ve iç güvenlik tehdidi ve bu bağlamda savunma ihtiyacı büyük ölçüde geçmişteki gibidir. Bundan dolayı, zorunlu askerlik usûlünün yerini profesyonel askerliğe terk etmesiyle, ülkenin savunma hizmetinin daha iyi karşılanacağını söylemeye imkan yoktur. Zira, profesyonel ordular ile ülke dışında bazı operasyonlar icra etmek veya yabancı bir ülkeyi işgal etmek, yani dışarıda savaşmak mümkün ise de, “en son ocak sönene dek” yurt savunması yapmak zor, neredeyse imkansızdır. Hele vatan topraklarının sadakat yükümlülüğü olmayan yabancı paralı askerlere emanet edilmesi kabul olunamaz. Irak Savaşı’nda yaşanan olaylar, bu tip paralı askerlere güvenilemeyeceğini göstermektedir. Kısmen ya da tamâmen, doğrudan veya özel şirketler tarafından sağlanan paralı askerlerden oluşan bir profesyonel ordunun beynelmilel/ulus-ötesi/imparatorluk benzeri devletlerin yurt dışındaki operasyonlarında sorunsuz kullanılabilmesi düşünülebilirse de, gelişmekte olan ve sınırlarını korumak isteyen millî devletlerin savunmasında başarılı olacağı şüphelidir. Zira, artık savaşların mahiyetinin değişmekte olduğu bir gerçek ise de, uluslararası alanda dengesiz ve muadil olmayan güç kullanımı şeklinde tanımlanabilecek olan “asimetrik savaşta”, ordusunu küçülten ve savunmadan güvenlik esâsına geçen Türkiye’nin simetrisinin arızalı tarafında kalacağı kuvvetle muhtemeldir.

Diğer taraftan, Türkiye uzun süredir ve halen bölücü terör örgütü ile düşük yoğunluklu bir silahlı çatışma içindedir. Ordunun bu mücadelede gerekli ve elverişli insan gücünü sağlayamama riski ile alınacak tedbirlerle asgari seviyeye indirilebilir ise de, vatandaşların eşitliği yönünden bizzat devletin ayrımcılık yaptığı iddiası gündeme gelebilir. Ülkenin bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlik ve kültürel farklılıkların giderilmesi bakımından önemli bir rolü bulunan zorunlu askerlik henüz işlevini bitirmiş ve kendisinden beklenen görevi tamamen yerine getirmiş değildir. Ayrıca, sınırlı da olsa bir vicdanî ret uygulamasının, bu ve benzeri örgütler tarafından manipüle edilerek illegal faaliyetlere dönüştürülüp ülke aleyhine kullanılma tehlikesi mevcuttur.⁴⁴

Önemli bir nokta, zorunlu askerliğin kaldırılması konusunda toplumda ciddi ve yaygın bir talep ve kabulü yönünde bir uzlaşma bulunup bulunmadı-

⁴⁴ Nitekim bu yönde bazı çalışmaların varlığına dair ipuçları hakkında bir araştırma için bkz. TURHAN, *Sivil Casus*, s. 538 vd.

ğı sorusuna verilecek cevaptır. Medyada, zaman zaman vicdanî reddin tanınması ve profesyonel orduya geçilmesine dair haber ve yazılara rastlanmakta ve son yıllarda vicdanî retçilerin sayısında artış kaydedilmekte ise de, sözü edilen soruya olumlu bir cevap vermek mümkün değildir. Bu hususta ilginç bir durum, **AYİM’de 1973 yılından beri görülmekte olan davaların sâdece birinde Anayasa’ya aykırılığı ileri sürülerek zorunlu askerlik hizmetine tâbi tutulma işleminin iptalinin talep edilmiş olmasıdır.**⁴⁵ Askerî Yargıtay önünde ileri sürülen vicdanî ret iddiaları da genellikle Yehova Şahitleriyle sınırlı kalmaktadır. Bunda askerlik yükümlülüğünün Anayasal bir hak ve ödev olduğuna ilişkin kanaatin payı varsa da, gerçek şudur ki, mevcut sistemden bir rahatsızlık duyuluyor olsa bile –müstesna kişiler ve Yehova Şahitleri hariç-toplumda böyle bir talebi yargı önüne taşıyacak derecede isteklilik ve kararlılık bulunmamaktadır.

Bu çerçevede, özellikle ülkemizde olduğu gibi savaş aleyhtarlarının sâdece askerlik hizmetine karşı değil, bütün kamusal ödevlere karşı total reddi savundukları ve profesyonel ordu içinde bile vicdanî ret hak talebinde buldukları da gözden kaçırılmaması elzem bir husustur. Salt vicdanî ret gerekçesiyle zorunlu askerlik sisteminin terki kuvvetle muhtemel sorunu çözmeyebilir.

Diğer taraftan, zorunlu askerlik uygulaması kaldırıldığı takdirde, başta zorunlu eğitim olmak üzere diğer zorunlu sivil kamu hizmetlerine de son vermek durumunda kalınacağı ileri sürülebilir. Buna karşılık vicdanî ret hakkı tanınanların, mevcut sistem içinde kadınları da kapsayacak şekilde alternatif kamu hizmetlerine tâbi tutulması hakkaniyete uygun düşeceği gibi, sosyal ve ekonomik açıdan daha yararlı olabilir.⁴⁶

Bütün bu sebeplerle, jeostratejik konumu itibarıyla ve içinde bulunduğu bölgenin potansiyel ve hâlen faal güvenlik sorunlarından dolayı Türkiye’nin dinamik ve güçlü bir orduya ihtiyacı sürmektedir. Bu ihtiyacın yakın zamanda da azalacağına dair bir belirti bulunmamaktadır.⁴⁷

⁴⁵ 2.D., 12.7.1995, 1994/1619-1995/610. AYİM arşivinde bulabildiğimiz zorunlu askerlik hizmetine tâbi tutulma işleminin iptaliyle ilgili bu tek ve yayımlanmamış kararda, vicdanî sebeplerle askerî eğitime tâbi tutulmak istemeyen davacının askerlik hizmetinden muaf tutulması talebinin retti üzerine açılan davada Anayasa’ya aykırılık iddiası ciddi görülmemiş ve dava reddedilmiştir.

⁴⁶ Almanya’daki benzer görüşler için bkz. BRÖCKLING, s.403-404

⁴⁷ GÜRKAN, s.324; KAYA, s. 41. Türkiye’de zorunlu askerlikten profesyonel askerliğe geçilmesi konusunu dünyadaki gelişmelerle birlikte ele almak gerekmektedir. Bu hususta özellikle ABD’deki tartışmalar için bkz. s. 30-32

Savaş konsept ve teknolojilerinin profesyonel askerliğe geçişi mecbur kıldığı ve zorunlu askerlik sistemiyle sağlanan yoğun ve vasıfsız insan gücünün ordunun dönüşümünü yavaşlattığı fikrinde olmakla beraber, kanaatimizce, Türk silahlı kuvvetleri, her iki sistemin sentezinden oluşan mevcut durumunu korumalı ve fakat aralarında birlik ve denge gözetmek kaydıyla, hal ve şartlara göre mümkün mertebe sürekli ve eğitilmiş personele öncelik ve ağırlık tanımak suretiyle gelişen, değişken, esnek, dinamik yapıya sahip olmalıdır. Zira, unutulmamalıdır ki, geçmişte genel askerlik yükümlülüğü yoluyla teşkil edilen askeri birlikler daha başarılı olmuştur. Gelecekte de barışta uzun soluklu bir istikrar ve savaşta güçlü bir ordu için sayıca büyük kuvvetlere ihtiyaç vardır.⁴⁸

Bu sebeplerle, zorunlu askerlik usûlüne dayanan genel askeralma sisteminin, ulus-devlet modeli ile geçmişteki yakın bağı dikkate alındığında, hâlen “ulus-devletini” sağlamlaştırma yolundaki Türkiye’de, “modern ordu” konumuna paralel olarak işlevlerini koruduğunu ve bunu kaybetmedikçe tamamen profesyonel ordu teşkilinin erken olacağını düşünmekteyim.

VII. SONUÇ

Bütün bu açıklamalar, ordusunun insan gücü bakımından Türkiye’nin bir geç ulus-devlet olarak küreselleşme süreci karşısında hangi pozisyonu alması ve kendisini nasıl konumlandırması gerektiğine bir cevap bulabilmek içindir. Küreselleşme kendiliğinden bir olgu olduğu kadar, güçlü devlet ve kesimler tarafından yönlendirilen bir süreç olduğuna göre, az gelişmiş ulus-devletler için dezavantajdır. Keza, bir yandan bütünleştirirken diğer yandan ayırmaya yol açtığından yine problemleri olan ulus-devletler için bir tehdit teşkil etmektedir.⁴⁹ Böyle bir durumda, siyasal ve sosyal bütünlüğünü tamamlayamamış, dil, din, tarih ve kültür birliğini tam olarak gerçekleştirememiş ve halkını vatandaşlık temelinde tam olarak türdeşleştirememiş olan Türkiye, küreselleşme karşısında “açığa düşme” tehlikesi altındadır.⁵⁰ O halde, Türkiye her aşamada

⁴⁸ UŞAKLI, Ali Bülent; *Savaşın Dönüşümü ve Teknoloji*, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2008, s.206-207

⁴⁹ Bu bağlamda ulus-devletlerin hâlâ millî güvenliği korumakla yükümlü olduğu, Dünya’nın ileri ülkelerinin bir silahlı çatışmaya girme ihtimali ortadan kalkmaktaysa da, gelişmemiş çevre ülkelerinin gerek militleşmeyi tamamlama ve ulus-devleti sağlamlaştırma, gerek bağımsızlık ve bütünlüklerini koruma amacıyla çatışmalarının mukadder olduğu ifade edilmektedir. Bkz. KAZGAN, s.250 vd. Ulus-devlet lehine dayanaklar ve aleyhine gelişmeler için bkz. DOĞAN, *Parçalayan Küreselleşme*, s.138 vd., 157 vd.

⁵⁰ Ulus-devlet kimliğini henüz tamamen kazanmamış olan Türkiye’nin küreselleşme ve AB

Dr. Celal IŞIKLAR

söz konusu duyarlıklarını gözetmek, kendini kollamak ve aynı zamanda hem sosyo-ekonomik arızalarını düzeltmek, hem de demokrasi eksikliğini gidermek zorundadır.

Bu gelişmelerden hareketle Türk Silahlı Kuvvetlerine yönelik eleştirilerin ve askerlik sistemine karşı yapılan saldırıların, gerçekte ulus-devleti hedef aldığı öne sürülmektedir.⁵¹

Bir bütün olarak askerlik sistemimizle ilgili olarak söylenebilecek olan şudur: Her şeyden önce, Türkiye'nin jeo-politik konumu ve durumu itibarıyla, iç şartlar da dikkate alındığında, yakın bir vâdede askerlik hizmetinin zorunlu olmaktan çıkarılması ve profesyonel askerliğe geçilmesi beklenmemelidir. Anayasal düzenimiz bakımından vicdanî retin bir hak olarak tanınması gerekmediği gibi buna engel bir hüküm de bulunmamaktadır. Bununla birlikte, milletlerarası sözleşmelerin uygulanması aşamasının ve özellikle Avrupa Birliğine uyum ve katılım sürecinin, Türkiye'yi vicdanî ret olgusunu kabule ve bir hak olarak tanımaya zorlayacağı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle vicdanî ret olgusu, Türkiye'de zorunlu askerliğin "kara deliği" olmaya müsaittir. Bu çerçevede, büyük bir kitle ordusuna sahip Türkiye, sistemini korumak ve geldikleri kapamak için, başta Askerlik Kanunu olmak üzere, asker alma faaliyetlerini çağın gereklerine uygun bir şekilde modernize etmek durumundadır. Bu bakımdan, öncelikle Askerlik Kanunu yenilenerek, bilgi ve iletişim teknolojilerinden istifade ile sisteme dinamizm, saydamlık, kesinlik nispetinde esneklik kazandırılmalıdır.

Son söz olarak bir şey söylemek lazım gelirse, o da şudur: Türkiye askerlik sisteminde hukukî ve İdari yönden köklü bir değişiklik yapmak zorunda (kalır) ise, zamanın sosyo-ekonomik gerekleri kadar kendi tarih ve sosyolojisinin gerçeklerini de dikkate almak durumundadır. Türkiye'de genel askerlik yükümlülüğünün olumlu yanları, eksik yönlerine göre daha belirleyicidir.⁵²

karşısında yarı sömürgeleşme sürecine girdiği belirtilmektedir. Bkz. TÜRKDOĞAN, s.210, 466 ve 480

⁵¹ ÇEÇEN, s. 352. Bu yönde, vicdanî ret ve zorunlu askerliğin kaldırılması taleplerinin TSK'nı ve ulus-devleti hedef aldığını ileri süren bir çalışma için bkz. Kaan TURHAN, "TSK'yı ve Ulus Devleti Hedef Alan Vicdanî Ret", **Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Dergisi**, S.100, Ocak 2007, Antalya, 2007, s.50 vd.; **Sivil Casus**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2006, s.491 vd.

⁵² Özellikle görev anlayışı ve duygusu yönünden zorunlu askerliğin tercihe şayan olduğu görülmektedir. SHOWALTER'in Napolyon dönemine atfen kitle ordusu ve askerlik sistemi hakkında dile getirdiği üzere: "*İster gönüllü ister zorunlu asker olsun, giderek daha büyük sayılara ulaşan, evrensel idealler ve milliyetçi yurtseverlikle güdülenmiş, ne uğrunda savaştığını bi-*

Ordunun Askeralma Sisteminin Korunması

Yukarıda açıklanan olumsuzluklar dikkate alındığında, bazı eksilerine rağmen toplumsal düzen, millî bütünlük ve güvenlik açısından Türkiye’de bir süre daha mevcut sistemin devamında büyük fayda vardır. Ancak sofistike ve teknik hizmetlerle tecrübe ve ustalık isteyen görev alanlarında giderek daha fazla uzmanlaşmış profesyonel elemana (TSK’daki adıyla uzman erbaş ve ere) yer vermek kaydıyla.

*len ve bildiği şey uğruna savaşan üniformalı yurttaş, gerek XVIII. yüzyılın paralı askerinin gerekse çağdaş profesyonel teknosavaşçısının üzerinde yer alan bir ahlak düzeyinde olmanın gururunu taşımaya devam etmektedir.” Bkz. Denis SHOWALTER, “1815-64 Avrupa’nın Savaş Tarzı,” Ed. Jeremy BLACK, **Dretnot, Tank ve Uçak: Modern Çağda Savaş Sanatı 1815-2000**, Çev. Yavuz ALAGON, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003, s. 40*

Dr. Celal IŞIKLAR

KAYNAKÇA

- AKIN, Mustafa Şeref; **Profesyonel Ordu ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Kitap Dostu Yayınları, İstanbul, 2008
- AKKAYA, Rukiye; **Küreselleşme Olgusu Karşısında Ulus Sorunu**, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2004
- ALTINAY, Ayşe Gül; “Cumhuriyet ile savaşçı millet olduk”, Nuriye Akman’ın röportajı, **Zaman Gazetesi**, 8.3.2005
- ; “Militarizm”, “5.11.2005, (Erişim) <http://www.savaskarsitlari.org>, 15.9.2007
- AKYOL, Taha; “Orduya Güvenmek”, **Milliyet Gazetesi**, 4.10.2006
- ASLAN, Nurcan- İLHAN, Fatma; “Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Askerlik Hizmeti ve Askere Alımlar (XIX Yüzyıldan İtibaren)”, **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, Y.6, S.11, Şubat 2008,
- BELGE, Murat; “Vicdanî Ret Konusu”, **Radikal Gazetesi**, 7.5.2006
- ; “Değişen ve Değişmeyenler”, **Radikal Gazetesi**, 9.5.2006.
- BOZDEMİR, Mevlüt; **Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları**, Ankara, AÜSBF Yayınları, No:489, 1982
- BRÖCLİNG, Ulrich; **Disiplin: Askeri itaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi**, Çev. Veysel ATAMAN, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001
- ÇEÇEN, Anıl; **Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti**, Fark Yayınları, Ankara 2007
- ÇETİN, Halis; **Modernleşme ve Türkiye’de Modernleşme Krizleri**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003
- DOĞAN, İlyas; **Parçalayan Küreselleşme: Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar, Küreselleşme Çağında Uluslararası Sistem**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2006
- DURMUŞ, İlhami “Eski Türklerde Askerî Kültür,” **TSK Dergisi**, S.385, Temmuz 2005
- ERÖZDEN, Ozan; **Ulus-Devlet**, Ankara, Dost Kitabevi, 1997

Ordunun Askeralma Sisteminin Korunması

- GÖKA, Erol; **Türk Grup Davranışı**, Ankara, Aşina Kitaplar, 3.B, 2006
- GÖKTÜRK, Gülay; “Profesyonel Ordu,” **Bugün Gazetesi**, 14.12.2005.
- ; “Vidani Redde Hayır,” **Bugün Gazetesi**, 28.1.2006
- GUIBERNAU, Montserrat; **Milliyetçilikler/ 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler**, Çev. N.Nur DOMANIÇ, Sarmal Yayınevi, 1997, İstanbul,
- GÜRKAN, İhsan; Türkiye’de Askerlik Kurumu ve Askerler, **İÜİFD Dergisi**, 1992/93, s.323-329
- İLHAN, Suat; **Türk Askerî Kültürünün Tarihî Gelişmesi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1999
- ; “Askerlik,” **Millî Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, Ankara, Atatük Kültür Merkezi Yayını No:46,1990, s.323 vd
- İNALCIK, Halil; “Osmanlı Devrinde Türk Ordusu,” **Türk Kültürü Dergisi**, S.118, Y.X, Ağustos 1972
- ; **Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1993
- KAFESOĞLU, İbrahim; **Türk Millî Kültürü**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 23.B, 2003
- KAYA, Ersin; “Vidani Ret Uygulaması ve Türkiye,” **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, S. 8, Eylül 2006
- KAYABALI, İsmail - ARSLANOĞLU, Cemender; **Doruk Dergisi**, Ordu Özel Sayısı, S.1, Y.1, Ağustos 1976, Ankara 1976
- KAZGAN, Gülten; **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005
- KEAGAN, John; **Savaş Sanatı**, Çev. Füsun DORUKER, İstanbul, Sabah Kitapları, 1995
- KIRCA, Coşkun; “Vidani itirazı”, **Akşam Gazetesi**, 26.5.2004
- KOÇAK, Mustafa; **Devlet ve Egemenlik: Batı’da ve Türkiye’de Egemenlik Anlayışının Değişimi**, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2006

Dr. Celal IŞIKLAR

KOÇDEMİR, Kadir; **Millî Devlet ve Küreselleşme**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2004

KOLOĞLU, Orhan; “Osmanlı Devleti’nde ‘Asker Millet’ Anlayışının Oluşması”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, 32/192, Aralık 1999, s.24-47

KURT, Erdoğan; “**Feasibility of All-volunteer Armed Force İn Turkey**”, Naval Postgraduate School, Monterey-California/USA, June 2001 (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)

LUCASSEN, Jan - ZÜRCHER, Erik Jan; “Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihi Çerçeve,” Der. Erik Jan ZÜRCHER, Devletin **Silahlanması: Ortadoğu’da ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, Çev. M. Tanju AKAD, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları No:41, 2003

MOSKOS, Charles C.; “Toward a Postmodern Military: The United States as a Paradigma”, Ed. Charles C.MOSKOS- John Allen WILLIAMS-David R. SEGAL, **The Postmodern Military: Armed Forces After The Cold War**, New York, Oxford University Press, 2000

MOSKOS, Charles C. - WILLIAMS, John Allen – SEGAL, David R; “Armed Forces After The Cold,” Ed. Charles C.MOSKOS-John Allen WILLIAMS-David R. SEGAL, **The Postmodern Military: Armed Forces After The Cold War**, New York, Oxford University Press, 2000

MURPHEY, Rhoads; **Osmanlı’da Ordu ve Savaş: 1500-1700**, Çev. M. Tanju AKAD, İstanbul, Homer Kitabevi, 2007

ORTAYLI, İlber; **Türkiye Tarihine Giriş**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2.B, 2000

ÖZHAN, Hacı Ali; “Askerlik”, **Vakit Gazetesi**, 30.11.2002

ÖZTÜRK, Osman Metin; **Anayasal Düzeyde Savunma ve Güvenlik Yapılanması**, Ankara, Vadi Yayınları, 1997

SAY, Ömer; **Millî Devlet Kültürü**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1998

SHOWALTER, Denis; “1815-64 Avrupa’nın Savaş Tarzı,” Ed. Jeremy BLACK, **Dretnot, Tank ve Uçak: Modern Çağda Savaş**

Ordunun Askeralma Sisteminin Korunması

- Sanatı 1815-2000**, Çev. Yavuz ALAGON, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003
- ŞEN, Serdar; **Silahlı Kuvvetler ve Modernizm**, İstanbul, 2.B, Nokta Kitap, 2005
- TARAKÇI, Mustafa; “Askerlik Düzeninde Yeni Düzenleme”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 22.2.2006
- TANERİ, Aydın; **Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri: Kuruluş Devri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981
- TEZCAN, Mahmut; **Türk Kişiliği ve Kültür-Kişilik İlişkileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1997
- TURHAN, Kaan; “TSK’yı ve Ulus Devleti Hedef Alan Vicdanî Ret”, **Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Dergisi**, S.100, Ocak 2007, Antalya, 2007, s.100
- ; **Sivil Casus**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2006
- TÜRKDOĞAN, Orhan; **Türk Ulus-Devlet Kimliği**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2.B., 2006
- UŞAKLI, Ali Bülent; **Savaşın Dönüşümü ve Teknoloji**, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2008
- UZUN, Begüm; “Türkiye’de Vicdanî Ret I-II,” 3.8.2006, (Erişim) <http://www.savas-karsitlari.org>, 15.9.2007
- YALÇINKAYA, Haldun; **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Kitabevi, 2008
- YÜKSEL, Mehmet; **Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2001

BOŞ